Свинарник во спасіння. У Тернополі відкрили меморіальну дошку Праведниці народів світу

Меморіальна дошка Ірині Саїк. Фото: Тарас Циклиняк

Євреї становили 44% населення в Тарнополі (нині — Тернополі) перед Другою світовою війною. Німці увійшли в місто 2 липня 1941-го. За цим послідували погроми, у яких було вбито кілька тисяч євреїв, а два місяці потому нова влада розпорядилася створити гето.

Водночас українську молодь відправляли на примусові роботи до Німеччини. Усе це відбувалося на очах української родини Саїків — у їх будинку німці відкрили Arbeitsamt — біржу праці. Голова родини Онуфрій добре володів німецькою, тому був прийнятий на роботу в цю контору.

За півтора року в результаті «акцій» і депортацій до таборів смерті більшість мешканців гето були знищені. А 20 червня 1943 нацисти розпочали ліквідацію самого гето й тих небагатьох, хто вижили. Саме тоді знайомий Онуфрія — Михайло Гінзберг — попросив сховати його родину. «Тато спочатку не погоджувався, оскільки поруч була німецька установа, він боявся за нас (дітей)», — згадувала про це донька Онуфрія Ірина, якій тоді було 11 років.

Синагога Тарнополя до та після руйнування

.

І все-таки шість членів родини Гінзберга й семеро їхніх знайомих знайшли прихисток і безпечний притулок у цьому будинку. Як згадувала Ірина, яка відійшла влітку цього року, їжу доводилося готувати ледь не відрами.

Аби приховати присутність своїх єврейських «гостей», Онуфрій спорудив бутафорську стіну посеред коридору, який вів в укриття, й обладнав в утвореному просторі свинарник. Це дало змогу приносити євреям їжу під приводом годування свиней. Іра активно допомагала своїм батькам — разом із матір'ю готувала їжу, тягала воду, виносила нечистоти і т. ін.

«Коли сусідські діти приходили грати, мій восьмирічний брат говорив, що ми нікуди не підемо, тому що немає часу, — розповідала в одному з інтерв'ю пані Ірина. — Ми були дорослими дітьми — знали, що нікому не можна нічого казати, хоча батьки нас не попереджали».

Ганна Саїк (зліва) з чоловіком Онуфрієм та знайомою, 1930-ті

Ірина Саїк у похилому віці

Зрозуміло, що коли продукти закуповувалися в кількостях, які набагато перевищують потреби однієї сім'ї, чуток було не уникнути. Тому з часом Саїки почали менше купувати, зате завели свиней, домашню птицю і тримали до 150 кроликів.

Проте, одного разу до будинку навідалися німецькі жандарми з двома українськими поліцаями. Жінки були в будинку, готували їжу. У двір разом із головою родини вийшов директор біржі праці і вліпив жандармові ляпаса, заявивши, що цей візит його ображає, мовляв, він тут начальник і ніяких євреїв у будинку немає. Візитери вибачилися й поспішно ретирувалися. Як вважала Ірина Саїк (Максимів), чиновник здогадувався про євреїв, але нікого не видав.

У березні 1944-го року, коли почалася битва за Тарнополь, німці евакуювали багатьох містян, і 13 євреїв на кілька тижнів залишилися у своєму сховку практично без їжі. Спочатку вони їли картоплю, котрою вдалось запастися, а потім шкірку від цієї картоплі. 14 квітня вони вийшли зі сховку, де прожили дев'ять місяців.

На зустрічі з Стівеном Спілбергом

Екземпляри книги «Дитинство

Будинок Гінзберга виявився одним із небагатьох уцілілих в окрузі — тут ті, хто врятувалися, жили близько року, після чого поїхали в Польщу, а звідти — до Канади і США. Вони втратили зв'язок із родиною Саїків майже на сорок років — лише в 1988-му Гінзберг з дружиною та доньками приїхав до Тернополя й розшукав дітей Онуфрія та Ганни Саїк. 27 квітня 1992 року «Яд Вашем» удостоїв подружжя Саїків звання Праведників народів світу, а 6 травня 2007 року його було присвоєно і їх доньці Ірині.

Ірина після війни здобула освіту, працювала радіооператоркою, народила двох доньок. Історія її родини стала відомою завдяки документальному фільму «Назви своє ім'я за літерами», продюсером якого виступив Стівен Спілберг. В останні роки вона ділилася спогадами про довоєнний Тарнополь, на основі яких краєзнавець Тарас Циклиняк видав книгу «Дитинство Ірусі Саїк».

Ірина Онуфріївна пішла з життя 24 липня цього року, а нещодавно на стіні її будинку за ініціативою Циклиняка була урочисто відкрита меморіальна дошка.

Максим Суханов